

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita:

-

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita:

-

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Vammaispalvelulaista ollaan poistamassa tarkemmat lain tasoiset määrittelyt siitä, millaiset sairaudesta tai vammasta seuraavat toimintakyvyn rajoitteet tuovat ihmisen lain soveltamisalan piiriin. Näitä ovat fyysiset, kognitiiviset, psyykkiset, sosiaaliset ja aisteihin liittyvät rajoitteet.

Sinänsä on totta, että yleisempi lain tasoinen ilmaisu mahdollistaa sen, että vammaisuuden määritelmä elää ajassa eikä rajaudu listan mukaisiin rajoitteisiin, jotka kylläkin ovat jo melko kattavia ja yleisluonteisia myös itsessään. On hyvä, että erilaisia toimintakyvyn rajoitteita selostetaan tarkemmin hallituksen esityksessä. Pidämme myönteisenä sitä, että perusteluissa käytetään yhä myös esimerkiksi sosiaalisen toimintakyvyn käsitettä, minkä katsomme vähentävän

vällinputoamistilanteita. Lakiin jäävä yleisempi ilmaisu vähentää kuitenkin lain informatiivisuutta eikä edesauta sellaisten vammaisryhmien – kuten psyykkisesti sairastuneiden, autismin kirjoon kuuluvilla tai henkilöillä, joilla on neuropsykiatrinen oireyhtymä – tilannetta, joiden on jo nykyisellään vaikeampi saada heille kuuluvia palveluita siksi, että lakia soveltavissa viranomaisissa työskentelevät eivät ymmärrä vammaisuuden käsitteen laajuutta. Suomenkielistä käsitettä ”vammaisuus” saatetaan yhä ajatella kapeammin kuin englanninkielistä käsitettä ”disability”, joka viittaa suomenkielistä vastinettaan paremmin suoraan toimintakykyyn ja sen puutteeseen.

Lain 2.1 §:n ja 2.3 §:n suhde on epäselvä. Esityksestä ei käy riittävän selkeästi ilmi, millä tavalla pykälän 3 momentin on tarkoitus kvalifioida sen 1 momenttia.

Hieman hankalasti muotoiltua ”ei ole järjestettävissä” -kohtaa lie luettava niin, että säännöksessä tarkoitetaan sellaista abstraktia palvelujen tasoa, johon palvelujen järjestämistä vastaava oleva hyvinvointialue on velvollinen pääsemään. Palvelujen tosiasiallisesti heikompi taso ei tarkoittaisi vielä sitä, että tarpeeseen tulisi vastata vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla. Muissa esityksessä annetuissa lausunnoissa esitetty perusteltu huoli siitä, että näin ollen asiakas saattaisi jäädä ilman palveluja, joihin hän on oikeutettu. Toisaalta, sinänsä vammaisten henkilöiden käytettävissä olisivat tällaisessa tilanteessa samat oikeussuojakeinot – mm. muistutus, kantelu ja hallintoriita – kuten muilla sosiaalihuoltolain mukaisiin yleisiin palveluihin oikeutetuilla, jotka eivät niitä syystä tai toisesta saa. Tosiasiassa näiden oikeussuojakeinojen käyttäminen ei kuitenkaan johda nopeasti tilanteen muuttumiseen ja vammaisen henkilön oikeuksiin pääsemisen turvana ei enää olisi samanlaista subjektiivisten oikeuksien tarjoamaa suojaa kuin aiemmin. Tällöin tilanteessa, jossa vammaisen henkilö ei saa esimerkiksi systemaattisen aliresursoinnin vuoksi tälle sinänsä kuuluvia sosiaalihuoltolain mukaisia yleisiä palveluja eikä tätä vajetta voitaisi korjata erityislain mukaisilla palveluilla, päädytään pian myös tilanteeseen, jossa systemaattisesti loukataan YK:n vammaisyleissopimusta.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdoitus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

”Elämänvaiheessa tavanomainen tarve” nojanee nyt jo vanhentuneeseen ajatukseen elämänkaaresta ja siihen sisältyvistä ”elämänvaiheista”, jotka käydään läpi tietyssä järjestyksessä ja tietyn sisältöisinä. Esityksessä ei avata riittävästi sitä, millaisia erilaisia elämänvaiheita säännöksellä käytännössä tarkoitetaan – ovatko esimerkiksi vanhemmuus, työelämässä oleminen ja opiskelu elämänvaiheita vai onko elämänvaiheella tarkoitus viitata ennemminkin ikään ja ikäkausina tavanomaiseen fyysiseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Tällöin säännös tarkoittaisi käytännössä ikääntymisrajausta, jolloin sitä tulisi arvioida aiemmin vammaispalvelulakiin esitetystä ikääntymisrajauksesta annettujen lausuntojen näkökohdat huomioiden.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Nyt käsillä olevalla esityksellä on haluttu rajata asiakkaan edun mukaan tapahtuvaa lainvalintaa siten, että palveluista perittävää maksua ei huomioitaisi asiakkaan etua arvioidessa. Tarkennus selkeyttää ja yhdenvertaistaa tulkintoja eri hyvinvointialueiden välillä, joista osalla palvelujen maksuttomuus ja maksullisuus on rajatapauksissa voitu huomioida asiakkaan edun mukaisuuden arvioinnissa. Tällainen tulkintahan ei ole sinänsä ollut väärä, vaan oikeastaan jopa sopusoinnussa sosiaalioikeuden oikeusperiaatteiden ja erityisesti asiakkaalle myönteisen tulkinnan periaatteen kanssa.

On syytä muistaa, että asiakkaan etu ja sen osatekijät eivät ole alisteisia apukäsitteitä asiakkaan palvelutarpeen arvioinnille. Palvelujen maksuttomuuden/maksullisuuden poistaminen asiakkaan edun osatekijöistä heikentää sosiaalihuollon ja yksittäisen sosiaalityöntekijän tai muun sosiaalialan työntekijän kykyä katsoa ja arvioida asiakkaan tilannetta kokonaisvaltaisesti.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Suojasäännös ei ole kannatettava useastakaan syystä.

Maksuttomuudesta tulisi oikeusjärjestyksen systematiikan ja selkeyden vuoksi säätää asiakasmaksulaissa, ei palvelukohtaisessa lainsäädännössä. Suojasäännös tarkoittaisi käytännössä sitä, että tietyn ryhmän (vammaiset ja vammaisten läheiset) kohdalla lainsäätäjä on tehnyt hyvinvointialueen puolesta päätöksen lain 11 §:n mukaisista maksuhuojennuksista.

Esityksessä on todettu, että "[p]eriaatteessa asiakasmaksulain 11 §:n 2 momentti tulisi sovellettavaksi joka tapauksessa, mutta tämä säännös edellyttäisi asiakasmaksujen vaikutuksen laajempaa arvioimista vammaisen henkilön asemaan". Lain 11 §:n 2 momentti ei kuitenkaan tule sovellettavaksi ennen kuin hyvinvointialue on tehnyt päätöksen 2 momentin mukaisten huojennusten käyttöönotosta. SOSTE:n selvityksen (<https://www.soste.fi/blogikirjoitus/sote-palvelujen-asiakasmaksujen-huojentamista-pitaisi-yksinkertaistaa/>) mukaan vain kolmasosa hyvinvointialueista on tehnyt päätöksen myös tasasuuruisten maksujen alentamisesta tai perimättä jättämisestä.

Huollollisista syistä myönnettävä maksuttomuus kohdistuisi laajasti vammaisten henkilöiden läheisiin ja siten mahdollisesti epätarkoituksenmukaisesti laajaan joukkoon ihmisiä, joiden tilanteet poikkeavat huomattavasti toisistaan. Esityksessä ei perustella, miksi juuri tällä tavoin rajattu ryhmä on muihin (esimerkiksi muiden toimintakyvyltään heikentyneiden, kuten psyykkisesti sairastuneiden mutta vammaisuuden määritelmän ulkopuolelle jäävien läheisiin) verrattuna sellaisessa asemassa, että heitä tulisi syrjiä positiivisesti erillisellä suojasäännöksellä. Esityksessä ei pohdita, onko

vammaisten henkilöiden läheisten oletettua heikkoa taloudellista tilannetta mahdollista kompensoida jollain toisella, paremmin kohdentuvalla tuella.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

-

Korhonen Oskari
Mielenterveyden keskusliitto ry - Oskari Korhonen, juristi